

namelijk op grond van Japanse bevelen door hun eigen inheemse bestuurders toe verplicht, precies als in Atjeh met vele Atjehers geschiedde. Er was evenwel dit verschil dat die Atjehers om de twee weken naar hun woonplaats konden terugkeren, terwijl de bedoelde Javanen, de *romoesja's*, voor lange tijd werden weggevoerd, velen ver van Java.

De 'romoesja's'

Romoesia is een Japans woord dat zoiets als 'werksoldaat' betekent en de recruterij van die 'werksoldaten' op Java is slechts de voortzetting geweest van wat de Japanners elders in Azië hadden gedaan: ook in Korea, in Mandsjoerije en in bezet China hadden zij regelmatig grote groepen inheemse arbeiders gevormd die onder toezicht van militairen aan het werk waren gezet. Sommigen van die arbeiders waren tot dat werk gedwongen, anderen hadden er zich voor aangemeld op grond van de toezegging dat zij goed betaald en behoorlijk behandeld zouden worden voor arbeid die, aldus de Japanners, als een eer moest worden beschouwd: de glorie van het Japanse leger moest ook op die 'werksoldaten' afstralen. In het Indonesisch heetten zij op Java in de propaganda '*pradjoerit ekonomie*', 'economische soldaten'.

Aanvankelijk was op Java van die propaganda geen sprake. Er lagen bruggen in het water, wegen waren versperd, op vliegvelden waren vernielingen aangericht en dat moest allemaal zo spoedig mogelijk worden hersteld. Soms eisten de Japanse militairen dat de inheemse bestuurders hun daartoe voldoende werkkrachten zouden leveren, soms hielden zij *razzia's*. Wij gaven daar al een voorbeeld van in hoofdstuk 5: voorbeeld van een inheemse klerk die, in maart '42 van Batavia naar Buitenzorg fietsend, van zijn fiets gesleurd was en gedwongen was, mee te helpen bij het herstel van een vliegveld: 'hij had gedurende een maand onder streng toezicht gewerkt, meer slaag dan eten en geen betaling ontvangen. Het had hem eindelijk mogen gelukken te ontsnappen . . . Zijn geval was er een uit duizenden.'

Met het houden van dergelijke *razzia's* is het Japanse leger doorgegaan: waren arbeidskrachten nodig voor werk op Java of elders, dan werden *desa's* afgezet en alle mannen en jongens onder gewapend geleide afgevoerd. Vooral in '42 en in de eerste helft van '43 is dat het geval geweest. In de eerste maanden van '43 werd een deel van de gegrepenen naar Sumatra overgebracht om daar ingezet te worden bij de aanleg van